

RUSYA'NIN ENERJİSİNE BAĞIMLILIK VE YAPTIRIMLAR

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR DAŞCIOĞLU

SETA | PERSPEKTİF

MART 2022 · SAYI 334

- AB, Türkiye ve diğer ülkelerin Rusya'nın enerji kaynaklarına bağımlılık düzeyleri nedir?
- Rusya küresel enerji üretimi ve ticaretinde nasıl bir konuma sahiptir?
- Rusya'ya uygulanacak yaptırımlar neler ve bu yaptırımlara hangi ülkeler nasıl tepki verdi?

AB, TÜRKİYE VE DİĞER ÜLKELERİN ENERJİ TÜKETİMİNDE RUSYA'NIN ENERJİ KAYNAKLARININ YERİ

Soğuk Savaş döneminde günümüz Rusya'sından doğal gaz ithal etmeye başlayan Batı Avrupa ülkeleri bilhassa Kırım'ın ilhakından sonra Rus enerji kaynaklarına bağımlılıklarını azaltmaya çalışsa da yüksek oranda bağımlılıkları halen sürüyor. Avrupa Birliği (AB) günümüzde en fazla doğal gaz aldığı ülke Rusya olmasıyla gündeme geliyor. Son verilere göre yirmi yedi üye ülkesi bulunan AB'nin toplam doğal gaz ithalatı içinde Rus doğal gazının oranı yaklaşık yüzde 47'dir. Rusya'nın hemen ardından gelen Norveç'in payı ise Rus gazının yarısından da az (yüzde 20,5) düzeydedir.

Ancak AB üyesi ülkeler Rusya'dan yalnızca doğal gaz almakla kalmıyor aynı zamanda ham petrol, petrol ürünü ve kömür de ithal ediyor. Rusya, AB'nin toplam petrol ithalatında¹ yüzde 25'lik pay ile ilk sırada yer alıyor. Onu Norveç (yüzde 9,1), Kazakistan (yüzde 8,9), Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

(yüzde 8,4) ve Libya (yüzde 8,3) izliyor. Ayrıca kömür ithalatına da dikkat çekmek gerekiyor. Kömür AB'nin kurtulmaya çalıştığı bir kaynak olarak öne çıksa da halen çok sayıda üye ülke tarafından kullanılmaya devam ediyor. Kömür ithalatında da (petrol ve doğal gaza benzer şekilde) Rusya yine ilk sırada (yüzde 49) yer almaktadır. Ardından ABD (yüzde 15,2) ve Avustralya (yüzde 13,5) gelmektedir.²

Tükettiği enerjinin yüzde 90'ından fazlasını ithal eden Türkiye'nin toplam birincil enerji tüketiminde ilk sırada petrol ve ikinci sırada ise doğal gaz yer alıyor. Ham petrol ithalatında Irak ilk sıradayken Rusya ikinci sırada yer alıyor. Doğal gaz ithalatında ise Rusya ilk sırada yer alıyor. 2021'in yıl sonu verilerine göre Rusya'nın payı toplam doğal gaz ithalatının içinde yüzde 45 seviyesindeyken onu yüzde 16 ile İran ve yüzde 15 ile de Azerbaycan izliyor.

Çin de Rusya'dan en fazla doğal gaz ve petrol ithal eden ülkelerden biridir. Avustralya ve Türkmenistan'dan sonra en fazla doğal gaz ithalatını Rusya'dan yapan Çin,

¹ Ham petrol ve petrol ürünleri

² Doğal gaz ve petrol verileri 2021'in ikinci yarısına ait iken kömür verileri 2020'nin yıl sonuna aittir. Bkz. Eurostat.

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR DAŞCIOĞLU

2013'te İzmir Ekonomi Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlamış, 2016'da aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden Sürdürülebilir Enerji alanında yüksek lisans derecesini "European Energy Union: A Further Step ahead or Reorganization?" isimli tez çalışması ile almıştır. Doktora eğitimine Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler programında devam eden Özdemir Daşcioğlu SETA Vakfı'nda araştırmacı olarak çalışmaktadır.

Rus enerji şirketi Gazprom'un da en büyük müşterilerden biridir. Pekin yönetimi petrol ithalatını ise en fazla Suudi Arabistan ve Rusya'dan yapıyor. İki ülkenin Çin'in toplam petrol ithalatı içindeki payı sırasıyla yüzde 15,9 ve yüzde 15,5 düzeyindedir.

ABD'nin de son yıllarda en fazla petrol ithal ettiği üçüncü ülkenin Rusya olduğunu belirtmek gerekir. 2019 ve 2020'de petrol ithalatında yüzde 52,3 ile ilk sırada yer alan Kanada'yı yüzde 9,5 ile Meksika, yüzde 6,9 ile Rusya ve yüzde 6,3 ile Suudi Arabistan izlemiştir. Kanada dışındaki ülkelerden yapılan ithalat görece az olsa da Rusya'dan ithal edilen miktarın Suudi Arabistan'dan yapılan petrol ithalatını geride bıraktığını vurgulamak gerekir.

Son olarak Rusya'nın küresel sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ihracatındaki payını artırdığının da altını çizmek gerektir. 2021'de küresel LNG tedarikinin yüzde 10'a yakın bir kısmını Rusya gerçekleştirmiştir. Avrupa ülkelerinin yanı sıra Çin ve Japonya gibi Asya ülkeleri ve Türkiye de Rusya'dan LNG alan ülkeler arasında yer alıyor. Hatta ABD de zaman zaman coğrafi kısıtları nedeniyle doğudaki talebi karşılamak adına Rusya'dan LNG satın alıyor.

RUSYA'NIN KÜRESEL ENERJİ ÜRETİMİNDE VE TİCARETİNDEKİ ÖNEMİ

2020 verilerine göre Rusya dünyanın en fazla petrol üreten üçüncü ülkesidir. Doğal gaz üretiminde ise ikinci sırada yer alıyor. Petrol ihracatında ikinci sırada yer alan Rusya doğal gaz ihracatında ise ilk sıradadır. Rusya'nın 2016'dan bu yana Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) diğer petrol üreticisi ülkelerle birlikte kurduğu OPEC+ ittifakının en önemli üyelerinden bir tanesi hatta ittifaktaki OPEC dışı ülkelerden en önemlisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bunun dışında Rusya'da devlet tarafından da kontrol edilen çok sayıda hidrokarbon şirketinde dünyanın pek çok ülkesinden petrol ve doğal gaz firmasının hissesi bulunuyor. Bu da söz konusu firmaların Rus şirketlerin kazanç ve zararlarından doğrudan etkilenmeleri anlamına geliyor. ABD'li ExxonMobil,

Hollanda merkezli Shell, Fransız Total ve Londra merkezli BP³ bu şirketlere verilebilecek örneklerdir. Ayrıca bilhassa Avrupa ülkelerinden eski devlet adamları ve bürokratların Rus enerji şirketlerinin yönetim kurullarında üyeliklerinin bulunduğunu da belirtmek gerekir.

Son olarak halihazırda siyasi nedenlerle lisans süreci uzatılan ancak Ukrayna'nın işgali sonrasında sürecin resmen askıya alındığı duyurulan Kuzey Akım 2 (Nord Stream 2) projesinin finansörleri arasında Engie, OMW, Uniper, Shell ve Wintershall DEA gibi beş önemli Avrupalı şirketin yer aldığı vurgulanması da önemlidir.

RUSYA'YA UYGULANMASINA KARAR VERİLEN YAPTIRIMLAR VE OLASI ETKİLERİ

Rusya'nın Ukrayna'ya girmesinin hemen ardından çok sayıda ülkeden bu durumun kabul edilemez olduğu şeklinde açıklamalar yükselmiştir. İngiltere, ABD ve AB, Rusya'nın yaptırımlarla caydırılabileceği düşünceyle bazı kararlar açıkladılar. 28 Şubat itibarıyla alınan yaptırım kararlarından bazıları şu şekildedir:

- ABD, AB, Birleşik Krallık, Japonya ve Kanada'nın da aralarında bulunduğu bazı müttefikler Rusya'nın SWIFT sisteminden çıkarıldığını açıklamıştır. Bu kararlar Rusya'nın küresel finansal sistem ile bağının kesilmesi hedefleniyor. Ancak şu an için enerji ticareti ödemelerinin engellenmesi söz konusu değildir.
- Yine aynı ülkeler uluslararası dolar rezervlerine erişimini sınırlandırma amacıyla Rus Merkez Bankasının varlıklarını dondurma kararı almıştır.

3 BP 27 Şubat'ta resmi web sitesinde yaptığı açıklama ile Rusya'nın Ukrayna saldırısı sonrasında Rosneft'teki yüzde 19,75'lik hissesi dahil Rusya'daki iş birliklerinden çekilmeyi planladığını açıklamıştır. Takip eden gün Shell resmi web sitesinden yapılan açıklama ile Gazprom ile yürütülen iş birliklerinden ayrılma niyeti deklare edilmiştir. 1 Mart'ta ise ExxonMobil Rusya'daki iş birliklerinden çekilme sürecine başladığını açıklamıştır. Son olarak aynı gün İtalyan ENI, Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı'nın işletmesindeki yüzde 50 hissesini satmayı düşündüğünü açıklamıştır. Ancak Shell'in aldığı kararın ardından Rusya Başbakanı Mikhail Mishustin Batılı şirketlerin Rusya'daki yatırımlarından ayrılmasını geçici olarak engellediklerini açıklamıştır.

- Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov başta olmak üzere bazı Rus yetkililerin ABD, AB, Kanada ve Birleşik Krallık'taki varlıkları dondurulmuştur.

AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'in Twitter hesabında duyurduğu yaptırımlar arasında doğrudan Rusya enerji sektörünü hedef alan tek bir madde yer almıştır. Söz konusu maddede Rus petrol rafinerilerinin modernizasyonunun engellenmesi yönünde önlemler alınacağı belirtilmiştir. ABD ve AB politika yapıcılarının ek yaptırımları masada tuttuklarını belirtirlerken enerji sektörünü hedef alan başka bir yaptırım henüz bulunmuyor. Ancak şu ana dek alınan kararların enerji ticareti üzerinde ciddi bir etki oluşturması beklenmiyor. Bunu enerji gelirlerinin Rusya'nın toplam ihracatının içindeki payını inceleyerek anlamlandırmak mümkündür.

Dünyanın en büyük doğal gaz ihracatçısı olan Rusya'da söz konusu ihracattan elde edilen gelir toplam ihracat gelirinin yüzde 13'üne karşılık geliyor. Toplam ihracat gelirleri içinde ham petrol ve petrol ürünleri ihracatının payı yaklaşık yüzde 53 iken kömür ihracatının payı ise yaklaşık yüzde 5 düzeyindedir.⁴ AB üyesi ülkelere ihraç edilen gazın toplam doğal gaz ihracatında yaklaşık yüzde 35'lik bir paya sahip olduğu düşünüldüğünde ise söz konusu ülkelere elde edilen doğal gaz gelirinin sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

Buna karşılık Avrupa ülkelerinin ve Japonya'nın Rusya'nın toplam petrol ihracatının yüzde 60'ından fazlasını oluşturduğunu vurgulamak gerekir. Yani Rus ekonomisini doğal gaz ticaretinin durdurulmasından ziyade petrol ticaretinin durdurulmasının ciddi ölçüde etkileyeceği aşikardır.

Ancak son tahlilde Batılı ülkelerin Rusya'nın enerji sektörünü de yaptırımların hedefine alması halinde Rusya'nın petrol, gaz ve kömürünün uluslararası piyasalardan çekilmesi durumu ortaya çıkacaktır. Böyle bir durumda halihazırda ciddi bir sınımadan geçen küresel enerji piyasalarının sert bir kriz ile karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olur. Koronavirüs (Covid-19) salgını öncesi

döneme kıyasla on kata yakın artan doğal gaz fiyatları, 2014 sonrası ilk kez 100 dolar seviyesine ulaşan petrol fiyatları ve 200 dolar civarında olan kömür fiyatlarının daha da yükselmesi ve bu durumun ise ülke ekonomilerinin yanı sıra petrol ve doğal gaz sektörünün geleceğini de etkilemesi öngörülmektedir.

BAZI ÜLKELERİN YAPTIRIMLARA KARŞI TUTUMLARI

Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesini kabul edilemez olarak nitelendiren Türkiye taraflara diplomasi çağrısı yapıyor. Durumu savaş olarak kabul eden Türkiye, Montrö Sözleşmesi'nin gerekliliklerini yerine getirme konusunda da kararlı olduğunu vurguluyor. Bununla birlikte Türkiye hem Rusya hem de Ukrayna ile uzun süredir devam eden çok sayıda alandaki iş birlikleri nedeniyle tarafsızlığını koruyor. Bu nedenle Türkiye, Avrupa Komisyonu'nda düzenlenen Rusya'nın üyeliğinin askıya alınması yönündeki oylamada da çekimser kalmayı tercih etmiştir.

Bahsi geçen oylamada benzer bir tutum Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) tarafından da sergilenmiştir. BAE bir süredir OPEC+ içinde de Suudi Arabistan'a karşı Rusya ile yan yana adım atıyor. Bilhassa koronavirüs salgını boyunca OPEC+ görüşmelerinde alınan kararlara topluluğun *de facto* lideri konumundaki Suudi Arabistan'ın uymayışı her iki tarafta da rahatsızlığa neden olmuştur. BAE, Rusya ile birlikte topluluk içinde Suud'u dengelemeye çalışıyor.

Ayrıca Rusya'ya uygulanması düşünülen yaptırımların petrol alanına taşınmasını hiçbir OPEC+ üyesinin istemeyeceğini düşünmek de hatalı olmayacaktır. Zira örgüt uzunca bir süre İran'dan kaynaklanan açığı kapatma konusunda sorun yaşamıştır. Halihazırda İran'ın yanı sıra Libya ve Venezuelada da yaptırımlar nedeniyle petrol üretimi konusunda sorunlar olduğu düşünüldüğünde Rus petrolünün piyasalardan çekilmesi ciddi bir arz açığına neden olacaktır. Bu da halihazırda 2014'ten bu yana ilk kez 100 dolara dayanan petrol fiyatlarının daha da yükselmesine yol açacaktır.

Çin ise yaptırımlara karşı en net taraf alan ülkelerden biridir. Krizin tırmandığı ilk günlerde

⁴ Söz konusu veri koronavirüs salgını öncesine, 2019'a aittir.

alınan yaptırım kararlarını “illegal” olarak nitelendiren Çin Dışişleri Bakanlığı yaptırımların tarafların arasındaki şiddetin dozunu daha da artıracaklarını düşündüğünden yaptırımlara karşı çıkıyor. Ayrıca

bilhassa ABD'nin 2011'den bu yana Rusya'ya yaptırımlar uyguladığını ancak bu yaptırımların Moskova'nın eylemleri üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını belirtiyor.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)